EUGEN SIMION

„Dimineaţa poeţilor"

„Cum citim poezia veche, ce ne spune ea astăzi?" se întreabă Eugen Simion din primul rînd al studiului său, superb intitulat ***Dimineaţa poeţilor.*** Şi dă, mai întîi, ceea ce s-ar putea chema un răspuns negativ: *„ Volumul de faţă nu-i, avertizez de la început,* ***o istorie*** *a începuturilor poeziei române, nu-i, M sens strict, nici o culegere de studii de istorie literară despre Văcăreşti, Conachi, Heliade Rădulescu..".* Semnificativ e faptul că Eugen Simion (împreună cu toată critica modernă, de la noi sau de aiurea) nu vrea să scrie istorie literară. Ce propune în loc? *„Este dacă vreţi* (afirmă el despre ***Dimineaţa poeţilor),*** *o suită de* ***lecturi noi*** *ale unor texte cunoscute".* Dar, se grăbeşte să adauge, chiar dacă aceste texte sînt mai des citate (cu veneraţie) decît citite (cu plăcere), nu dovedirea valorii lor estetice l-a preocupat: *„ Demonstraţia a fost făcută de alţii înaintea mea. Eu încerc, repet, o lectură nouă...* ". Se desparte deci nu numai de Lanson, dar şi de Călinescu. Această lectură, scuturînd de pe vechile opere praful timpului, ar urmări să descopere *„ o* ***retorică*** *specifică, un* ***ţjeisaj*** *liric, un mod, în fine, de a fi în raport 'cu lucrările din afară".* In capitolul consacrat lui Alecsandri, se dă şi un nume acestei lecturi: critică **tematistă.** Scopul ei ar fi revelarea - în ataşamentele poetului pentru anumite obiecte, - a unui „proiect liric" sau, cu un termen folosit mult mai des, a unei „figuri".

Prefaţa nu ne spune mai mult în această privinţă. Eugen Simion este un practician al criticii înainte de a fi un teoretician, aşa încît consideraţii teoretice trebuie căutate printre rînduri. Consecinţa e că anumiţi termeni, care apar totuşi la fiecare pagină, nu sînt niciodată definiţi şi creează unele echivocuri. „Figură" este dintre aceştia. El e întrebuinţat în cel puţin două accepţii: una care ne trimite la sensibilitatea lirică, adică la o atitudine faţă de lucruri, şi alta care se referă la aspectul retoric al poeziei, la strategia ei organizatorică. La Gr. Alexandrescu se remarcă, de pildă, o „figură a desăvîrşirii": *„travaliul lent, obsesia gramaticii - iluzia perfecţiunii".* Aceasta e o figură retorică. Dar, la acelaşi poet apare, ni se spune, şi o „figură a nestatorniciei": *„poetul este predestinat să rătăcească în întunericul durerii şi nici un loc nu e suficient de sigur pentru a împăca sufletul".* Aceasta e o figură a sensibilităţii. Fiind legate, planurile nu se confundă; • de aceea era necesară o mai mare claritate teoretică. Termenul ca atare e împrumutat, bănuiesc, din ***Fragments d'un discours amoreaiţx***

de R. Barthes, împreună cu un altul, „discurs îndrăgostit", utilizat referitor Ia poezia erotică, unde are mai ales primul sens, acela substanţial. Al doilea sens pare a fi fost sugerat criticului de o propoziţie a lui Jean Pietre Rochard: *„Au paysage de la rhetonque pourrait correspondre alors une rhetorique du paysage"* Lectura lui Eugen Simion va pendula nedeclarat între aceste planuri: acela substanţial, al universului liric şi al atitudinii care-l constituie, şi acela formal, al procedeelor retorice. Mai exact este a spune că cel dintîi e privilegiat, al doilea intervenind mai rar, ca un soi de atracţie structuralistă ce se exercită din cînd în cînd asupra tematismului. Critica recentă a lui E. Simion e de sorginte bachelardiană şi richardiană, încît modalitatea ei predilectă se explică, întîia concluzie ar fi, aşadar, că, încercînd să depăşească atît pozitivismul istoriei literare clasice, cît şi empirismul călinescian, Eugen Simion alege o lectură situată oarecum la jumătatea distanţei dintre acestea, menită a împăca descrierea obiectivă (imposibilă în forme absolute) cu subiectivitatea, ce nu e niciodată deplin liberă, căci vădeşte totdeauna un anumit parti-pris filosofic, a cititorului de azi.

La aceasta trebuie să mai adaug un element pentru ca maniera criticului să rezulte cu limpezime. Noi putem citi pe clasici în două feluri: urmărind fie identitatea, fie diferenţa. Vreau să spun că putem proceda ca Vladimir Streinu cînd căuta în poemele narative, în baladele lui Coşbuc, rudimentele de lirism, deoarece concepţia despre poezie a criticii interbelice aşeza lirismul în centru; sau ca Ş. Cioculescu, în capitolul despre Gr. Alexandrescu din *Istoria literaturii române moderne,* cînd, observînd că „artificiile lirice" propriu-zise ale poetului din secolul trecut nu mai pot cuceri pe cititorul modern, se arăta mai sensibil *„la nota personală a epistolierului şi a satiricului, care şi-a "însuşit calităţile clasice".* Nu e greu de remarcat că cel dintîi îşi pune speranţa în existenţa la G. Coşbuc a unui fond liric (în accepţia modernă), ascuns sub straturile de lavă ale unei estetice clasiciste, în vreme ce al doilea constată imperturbabil că estetica pe care poezia lui Alexandrescu o secretă nu mai este şi a noastră. Eugen Simion alege şi aici o cale de mijloc. Studiul său nu caută cu tot dinadinsul identitatea, dar nici diferenţa. I. Negoiţescu (cel mai preocupat dintre criticii .noştri să „resensibilizeze" pe clasici) n-ar mai fi pierdut ocazia să noteze la Alecsandri un „timbru" barbian *(„Şi-atunci păduri şi lacuri şi mări şi flori şi stele / întoarnă pentru mine un imn nemărginit")* sau unele sonuri vagbacoviene *(„Palidconvoi, pierdut, uitat, /Coloană funerară...").* Eugen Simion face acest fel de apropieri cu o anumită prudenţă

cr m
g'
fu, de
CE
fc
SI
ir îi

(descoperă de exemplu în Alecsandri o strofa *„ce pare scrisă de un Arghezi mai tinăr cu un sfert de veac"),* el preferind să traseze o hartă plauzibilă, însă pe deplin originală, a poeziei noastre din secolul trecut, cu ochiul sigur al călătorului neobosit prin peisajele ei interioare; impresia pură e subordonată reconstituirii sistemului de imagini; universul şi retorica, înainte de a fi comparate cu ale noastre, sînt minuţios descrise.

Exemplul cel mai bun îl constituie capitolul al zecelea, ***Spitalul amorului,*** care ocupă mai mult de o treime din carte. El conţine, după spusele autorului, un fel de „semiologie a erosukii", aşa cum poate fi dedusă din lirica primilor noştri poeţi. Legătura dintre eros şi poezie e clară: *„ Naşterea conştiinţei lirice este determinată, la cei mai mulţi dintre poeţii de Ia începutul secolului al XlX-lea, de apariţia conştiinţei erotice".* Sensibilitatea şi retorica acestei poezii sînt deopotrivă educate la şcoala iubirii. Şi dacă *„hotărîrea de a scrie versuri este luată sub presiunea unui mare chin interior",* retorica e o emanaţie a spiritului de galanterie al unor poeţi cărora nici neoanacreontismul, nici Petrarca nu le erau străini, în centrul acestei semiologii se află Conachi. Despre el, Eugen Simion scrie cîteva din paginile cele mai inspirate ale studiului său. *„Judecind cu miturile propuse de Denis de Rougemont, Conachi este un Don Juan care se ia drept Tristan"* afirmă criticul într-o formulare sugestivă. Ceea ce el pare a deduce de aici e însă discutabil. Nu pot intra în amănunte (şi nici nu vreau să las impresia că, făcînd-o, pun la îndoială valoarea observaţiilor; majoritatea foarte noi şi interesante). E destul să spun că mă deosebesc de Eugen Simion într-un singur punct al argumentării sale (dar esenţial) şi anume cînd consideră că iubeţul boier e un prefăcut şi chiar un impostor: *„Chin, foc, mîhnăciune mare, năcaz mare, durere otrăvită, lacrimi curgîndpîrău şi încă o dată, de zece, de o sută de ori foc* ***hrănit cu plîns, suspin, vaet...*** *iată termenii ce se. repetă în poezia lui Conachi. Ei definesc iubirea ca pasiune, mai precis: o pasiune nefericită. Nefericirea este, fără paradox, condiţia de existenţă şi fericire a îndrăgostitului. Toţi interpreţii lui Conachi vorbesc de puterea poetului de a inventa nenorociri, cu alte cuvinte: puterea lui de a se preface, neobosita lui impostură".* Cred mai degrabă că explicaţia amestecului de disponibilitate erotică şi de dureroasă fixaţie se află în interpretarea iubirii ca pasiune, în sens etimologic, ca suferinţă adică. Eugen Simion. spune bine: **figurile crosului bolnav.** Dar impostură nu este. Conachi e, de fiecare dată, victima patimei lui, în care arde ca în focul gheenei. Nu simulează chinul, cum nu simulează plăcerea iubirii. Aceasta e sensibilitatea lui

specială; şi e fericit în nefericire (sau invers) cu toată sinceritatea. Nu pot vedea, în ***Ce durere, sufleţăle,*** *„tema mistificării sentimentale",* cum pretinde Eugen Simion, ci acelaşi chin paradoxal, ca formă a plăcerii: *„Dar năcaz, dar priveghere nu cu chin supărători./Ci cu hazul de plăcere unui foc răcoritori".* Aşa se explică de ce focul (analizat admirabil mai departe de Eugen Simion) în care ştie să intre nu-l opreşte pe Conachi să se joace cu iubirea şi cu fetişurile ei, ca de exemplu în versuri atît de japonez delicate ca acestea: ,, *Umbreluţă norocită, / la sama, că eşti menită / Să umbreşti un obrăjel / Plin de nuri şi frumuşel. / Câta să mi-l păzeşti tare / Şi de vînturi şi de soare, / Şi cînd alţi ochi i-o cată, / Să te pui drept faţa sa.' Că tu, umbreluţă, ştii / Că îi tem şi de stihii".*

Celelalte nouă studii sînt consacrate principalilor poeţi ai vremii. Ele sînt la fel de originale ca perspectivă. Noutatea provine din aplicarea unei metode inuzitate încă la noi. Şi, astfel, mult bătătoritul domeniu se dovedeşte capabil să ne rezerve surprize. Schimbarea la faţă a criticii, în ultimul deceniu, va atrage o schimbare la faţă a literaturii clasice. Literatura depinde de felul de a o citi. Chiar fără să afirme, explicit teoretic, o metodă nouă (sugerînd-o doar, prin referinţa la tematismul richardian), Eugen Simion o aplică îndeajuns de consecvent şi cu rezultate uimitoare. Despre lenăchiţă Văcărescu, obsedat de ideea datoriei, ca orice întemeietor, spune:,. *Imposibilitatea (sau refuzul) de a prinde, de a asuma obiectul, este, într-un plan mai profund al aventurii, imposibilitatea de a stăpîni limba. Zbaterea în laţul iubirii este şi zbaterea în laţul gramaticii"* După Alecu, *„gospodarul unei familii risipitoare";* cu darurile ei, lancu Văcărescu *„are deja psihologia unui poet profesionist".* Sau despre Cârlova: *,.De lucruri, Car Iova se apropie totdeauna cu* ***milă.*** *O tristeţe fundamentală, care n-atinge, totuşi, proporţiile disperării, însoţeşte demersul său liric. O* ***tristeţe şi o blîndeţe*** *care vor să ocrotească o realitate fragilă, ea însăşi tristă, evanescentă (rumurile, păstorul întristat, filomila), supusă unei legi aspre: soarta".* Nu pot cita decît astfel de fericite caracterizări globale, din care însă sînt trase toate consecinţele. Universul liric „în ebuliţie" al lui Heliade e descris la fel de minuţios ca acela matinal şi virginal al lui Bolintineanu: „ *Bolintineanu părăseşte* ***valea*** *romantică, nu rămîne fidel nici* ***stîncii*** *singuratice, mîndre, fantezia nu se leagă de cîmpie sau de colină, n-are apetit pentru o categorie specială a realului; imaginaţia vrea saşi apropie o lume mirifică, în care cerul, pămîntul şi marea fuzionează şi participă la o* ***existenţă virginală"; „Virginităţii*** *obiectului îi corespunde, în versurile lui Bolintineanu, o suspectă* ***moliciune.***

Privirea, intensă şi îndelungată, corupe frăgezimea lucrurilor. Matinalul trece repede spre un apus al voluptăţii... Sentimentul securităţii începe la Bolintineanu de la frontiera plăcutului, dulcelui, dalbului, desfătării, cu alte cuvinte: de la un anumit grad de corupere a matinalului, verguralului, suavităţii etc. "; *„Figura dominantă în poezia simţualistă a lui Bolintineanu este, putem zice, seducţia. Seducţia, repet, prin linguşire, prin acumulare de* bunuri strălucitoare, prin cultul suprafeţelor. Instrumentul ei predilect este privirea. *Privirea dintfi, matinală, inocentă, şi privirea din urmă, bolnavă, corupătoare, aceea ce confundă natura cu arta şi se hrăneşte din clişeele cele mai uzate ale poeziei".* Nu pot încheia fără a spune că *Dimineaţa poeţilor* împrospătează viziunea critică despre primii noştri poeţi şi este, în totul, o carte remarcabilă, prin idei, şi foarte plăcută la lectură.

m
ex

(România literară, nr. 49, 1980)

„Scriitori români de azi, III"

Principalul merit al criticii lui Eugen Simion este de a inspira încredere majorităţii categoriilor de cititori: cu alte cuvinte, ea impune. E solidă, serioasă (chiar puţin hautaine, cum zic francezii), neumorală şi egală cu sine. Ironia, cîtă există, nu se vede decît rareori cu ochiul liber. Criticul se conduce după un spirit de justeţe şi de obiectivitate care face din seria *Scriitorilor români de azi* studiul cei mai temeinic şi mai util din cîte avem pentru epoca actuală. Stilul e totdeauna de o perfectă urbanitate şi nu îndeamnă la replici joase. Cînd, totuşi, acestea s-au produs, prestigiul criticului a ieşit întărit. Ţinuta lui, dacă nu a putut descuraja agresiunea verbală, s-a dovedit strivitoare prin comparaţie. Rareori nedrept cu intenţie, Eugen Simion s-a străduit de obicei să-şi ascundă pornirile capricioase. Inaderenţa lui la anumite opere sau formule artistice se exprimă ocolit, refuzul e politicos, polemica (de puţine ori făţişă) deferentă. Şi-ar putea lua drept motto dictonul latinesc: sine ira et studio. Această atitudine poate să fie rodul unui efort de autoeducaţie, dar e, cu siguranţă, şi un dat temperamental. Criticul e mai curînd laborios decît spontan, întreaga lui activitate de pînă astăzi constituind dovada. O cunoaştere tot mai bună de sine i-a ajutat să-şi aleagă mijloacele potrivite. E, prin fire, un consolidator, nu un pionier. Şi chiar dacă o carte ca aceea de faţă, consacrată în definitiv literaturii în curs, ar părea sa contrazică, să observăm prudenţa cu care autorul a înaintat pe un teren lunecos şi plin de capcane. S-a aflat, necontenit, cu o jumătate de pas în urmă: e locul care-i îngăduie cea mai favorabilă perspectivă, în nici unul din

volumele ***Scriitorilor români de azi*** nu vom găsi ultimele tendinţe, ultimele opere, cele mai noi experimente. Construcţia edificiului a lăsat mereu literaturii răgazul de a-şi afla tiparele. Aproape toţi scriitorii comentaţi sînt, în sensul în care expresia poate fi întrebuinţată pentru contemporani, clasaţi. Mi-am explicat totdeauna în acest fel rezerva lui Eugen Simion faţă de cronica literară propriu-zisă, intermitenţele cu care a practicat-o (nu mă va convinge nimeni că n-a avut unele: multe reviste i-ar fi oferit bucuroase un spaţiu) şi caracterul majorităţii articolelor sale, care par concepute în vederea unei cărţi de sinteză sau sînt, pur şi simplu, capitole din ea. Doar în mod excepţional criticul a scris cel dintîi şi, încă, la autori necunoscuţi. A preferat să aştepte. Sprijinul pe care el l-a acordat poeţilor şi prozatorilor generaţiei de care aparţine sau celor cu douăzeci de ani mai tineri a fost real (şi n-ar fi onest să i-l contestăm), dar s-a manifestat în aceste condiţii. Nu vreau să fiu înţeles greşit: a consolida este, în critică, o operaţie la fel de necesară ca şi a deschide drumul. Nu e vorba de a fugi de risc, ci doar de a-ţi asuma alt fel de riscuri! Şi Eugen Simion s-a expus, de prea multe ori, atacurilor, pentru ca rolul jucat de el să mai poată fi pus la îndoială.

Criteriile selecţiei şi ale clasificări: din ***Scriitori români de azi*** trebuie interpretate prin această prismă. Aş observa chiar că prudenţa temperamentală a autorului a crescut o dată cu experienţa, în ***Postfaţa*** la cel de-al treilea volum, Eugen Simion mărturiseşte: *„Cind am început, cu zece ani în urmă, să mă gîndesc la o carte despre literatura postbelică, nu ştiam ce mă aşteaptă".* Pînă la un punct, tuturor ni se întîmplă la fel. Deoarece *„literatura a sporit între timp enorm",* criticul s-a văzut silit să-şi calce promisiunea de a încheia panorama lui după al treilea volum: iată, acum, anunţă că ea va continua şi nici măcar nu aproximează pe întinderea a cîtor volume. Ceea ce, cu un deceniu mai devreme, părea realizabil, pare, astăzi, incert autorului. Opere ce puteau fi analizate în cîteva pagini pretind acum capitole mult mai bogate. Valorile s-au sedimentat. Cîţiva scriitori şi-au sfîrşit (unii, prematur) cariera literară. E absolut firesc să fie aşa, ceea ce vreau să subliniez este însă că Eugen Simion a devenit el însuşi mai precaut şi că elanul cu care a pornit la dram s-a mai potolit. Ar fi fără folos să alcătuim o listă de prezenţe şkuna de absenţe. Cînd autorul îşi va declara încheiată opera, vom putea discuta. Cartea s-a dezvoltat prin adaosuri şi reluări, aşa că nu putem şti cu adevărat cum va arăta în forma ultimă. O parte din autori sînt trataţi încă parţial, în primul volum, cu una ori două opere, aşa că vor trebui aduşi la zi. Doar capitolul despre Cezar Baltag a fost rescris în acest fel.

între primul volum şi următoarele două există şi o altă deosebire: volumele doi şi trei conţin, aproape fără excepţie, sinteze, în care cronicile succesive (unde au fost) s-au topit şi au dat un portret al operei, ceea ce nu se poate spune şi despre primul, în ce priveşte clasificarea, remarcăm şi aici o diferenţă, pe care o pun tot pe seama tot mai marii prudenţe: dacă poeţii continuă să fie grupaţi în categorii tipologice (şi mai rar, istorice), prozatorii şi criticii nu se mai bucură de acest tratament. Cred că Eugen Simion şi-a dat seama de inerentele contraziceri ale unei clasificări pe tipuri şi în ultimele două volume a renunţat, în bună măsură, la ea. E probabil şi că el va revedea, la o eventuală reeditare, întreaga sinteză şi va proceda la remanieri, în scopul asigurării unităţii. Mi-ar plăcea să-i sugerez unele soluţii, dar, pentru asta, ar trebui să am eu însumi o idee clară, pe care, de ce să mint, n-o am.

Mai nimerit decît să stăruim pe acest aspect (relativ, dar important!), este să încercăm să examinăm, prin sondaje, modurile criticii lui Eugen Simion şi eficienţa lor în cîteva cazuri. N-am observat o predilecţie specială, în analize, pentru un gen ori altul. Criticul e acelaşi în paginile consacrate poeziei ca şi prozei, teatrului, ca şi criticii. Gusturile lui mi se pat totuşi limpezi, în ciuda felului cumpănit şi „democratic" de a comenta literatura. De exemplu, nu cred i ă mă înşel spunînd că Eugen Simion şi-a făcut despre poezie o anumită imagine care, - deşi grija de a întrebuinţa în fiecare caz instrumentul adecvat, precum şi toleranţa arătată diferitelor formule poetice, sînt incontestabile — divulgă unele preferinţe sau inaderenţe. Cele dintîi se referă la poezia gravă, îndeosebi lirică şi confesivă şi în care, în plus, poate fi urmărită simbolistica ascunsă ori un anumit substrat mitic. Ingeniozitatea, spiritul ludic, ironic, intruziunea epicului şi a teatralului în lirică trezesc mefienţa criticului. O ierarhie nemărturisită (şi poate nu deplin conştientă) a speciilor, poate fi, în parte, responsabilă de această împrejurare.

Fapt e că (aleg două exemple opuse) „seriozitatea", uneori dramatică, nu rareori cu accente patetice, sfîşietoare, din poezia Măriei Banuş prilejuieşte lui Eugen Simion una din cele mai bune analize din cartea lui, în care înţelegerea se sprijină pe simpatie, iar expresia critică are căldură şi nobleţe. Este, stilistic, registrul „înalt" al criticii lui Eugen Simion: *„Clarviziune agonică? Iată o interogaţie tulburătoare şi o definiţie posibilă a poeziei care îşi redescoperă tonalitatea adecvată şi uneltele. Poezia Măriei Banuş devine, cu adevărat* ***agonică*** *în sens mai profund existenţial: începe să vorbească de hotare şi răspîntii, de apăsarea de fulg a melancoliei şi, din ce în ce*

mai insistent şi mai convingător liric, de moarte". Exemplul contrar TI putem culege din studiul despre Nina Cassian, care e la fel de exact în caracterizări, multe memorabile *(„sufletul sîngeră şi spiritul străluceşte"),* dar indică o evidentă neaderenţă la spiritul paradoxal, ironic şi ludic al poeziei. Vivacitatea intelectuală, îndemînarea, experimentul modernist sînt, evident, note caracteristice pentru autoare, dar în identificarea lor criticul pune o perceptibilă îndoială de principiu: *„O poezie superior-mimetică, manieristă într-im grad avansat, supusă spiritului combmativ",* conchide el, şi simţind că definiţia ascunde un reproş, li displace, hotărît, formula respectivă. Mai mult, parti-pris-ul îl împinge la unele aprecieri, cum să zic, delicate. Antenele critice nereceptînd turnura paradoxală a unor versuri de dragoste, Eugen Simion se întreabă reprobator: *„Nu-i o exagerare din partea unei poete cerebrale să facă elogiul frunţii înguste?"* Respectivele versuri conţin însă cel mult un fals elogiu: *„Dinţii tăi stelari, fulgerători, /parcă-mi muşcă inima adîncă, /Ah, mă înspăimînti eşti prea frumos! || Dar îţi mulţumesc pentru această/ frunte-ngustă, fără de idei, l ce mă lasă să privesc în tihnă / dulcea-ţi buză, dinţii tăi vicleni".* Altădată, cînd poeta scrie, într-un soi de fabulă, în aceeaşi manieră inconfortabilă pentru critic: *„O clipă am sperat, o clipă doar, /să mă înşel, şi să-i descopăr dedesubt /pateticele ugere materne, fecunde clopote, sau, daca nu, / pe un grumaz, virila încordare muşchiulară / a taurului, in zadar. / Era un bou neutru, fără patimi",* comentariul survine perplex: *„Ce asprime, ce nedreptăţire pentru tradiţionalul tovarăş al ţăranului, obiect de cult la alte popoare!"* Trebuie să admitem că poeta i-a }ucat aici un mic renghi interpretului. Nu mai e nevoie să explic de ce, în aceste condiţii, mi s-au părut mai juste, în esenţă, studiile despre Cezar Baltag, A. E. Baconsky, Mircea Ciobanu, Adrian Miran, Ileana Mătăncioiu (ca şi atîtea altele), decît cele despr& Florin Mugur ori Leonid Dimov. O oarecare dificultate de a nimeri lungimea de undă potrivită e de remarcat şi în capitolul consacrat avangardiştilor, neîndoielnic foarte serios şi informat, dar mizînd, în analize, pe elemente nu neapărat caracteristice acestui fel de poezie. Criticul pare a voi cîteodată să dea un sens non-sensurilor voite ale suprarealiştilor, pescuind simboluri sau teme. El caută, probabil, garanţii de ordine şi securitate a imaginilor, golfurilor unde valorile fanteziei sînt mai calme. Asocierile cu totul insolite le socoteşte comice. Aceasta fiind şi părerea lui G. Călinescu, n-ar fi trebuit să uităm că autorul ***Principiilor*** *de estetică* preciza că obişnuinţa noastră cu noul şterge, cu vremea, respectiva impresie. Numai ceea ce e prea nou în literatură ni se pare cîteodată ilar.

După o jumătate de veac de experimentare a limitelor puterii noastre de a cuprinde contrariile, nu mai sînt convins de corectitudinea impresiei lui Eugen Simion. Probabil că, şi în această împrejurare, e vorba de un gust care refuză o formulă.

Dacă privim, în totalitate, analizele de poe'zie ale criticului, ne dăm seama mai bine de un lucru: există în ele o indenegabilă potrivire între obiectul dezvăluit şi metoda folosită. Obiectul, de regulă, e un anumit conţinut spiritual-afectiv - teme, .motive, atitudini, obsesii - şi simbolistica în stare să-l traducă. Orientarea spre „existenţial" a criticii îi hotărăşte instrumentele, care nu ţintesc decît atît cît e necesar expresivitatea propriu-zisă, limba, structurile materiale ale discursului, situîndu-se de obicei în planul valorilor morale, filosofice, „vitale", ale liricii. Elementele cu care operează criticul sînt de aceea, mult mai des acelea individuale, empirice, irepetabile, şi care ţin de o experienţă a fiinţei, şi doar accidental acelea generale, categoriale, recurente, revelînd o experienţă de limbaj. Critica de poezie a lui Eugen Simion reprezintă o variantă personală a criticii profunzimilor, înclinată spre tematism şi nu spre structuralism, în alţi termeni, nivelul ei privilegiat este conţinutul formei şi nu forma conţinutului.

Din cele şase sute de pagini ale volumului, peste patru sute, adică mai mult de două treimi, sînt consacrate poeziei. Proza şi critica îşi împart oarecum echitabil treimea rămasă. Judecind din acest unghi cantitativ, al numărului de pagini, ordinea interesului lui Eugen Simion este, referindu-ne la prozatorii comentaţi în volumul trei, următoarea: Sorin Titel şi Ion Băieşu, Constantin Ţoiu şi G. Bălăiţă, Teodor Mazilu şi Octavian Paler, Bujor. Nedelcovici şi Radu Cosaşu. Ca să nu se creadă că urmăresc cu tot dinadinsul să-l pun rău cu scriitorii, să adaug că aceasta nu e, neapărat, şi o ordine valorică. Ea ne furnizează totuşi unele indicaţii, măcar în privinţa metodei de analiză. Critica de proză a lui Eugen Simion e mai descriptivă decît aceea de poezie, în care, dacă nu lipsesc citatele, predomină dorinţa de sistematizare în jurul unor atitudini şi simboluri-cheie. Romanele şi nuvelele sînt mult mai des repovestite, cam în manierea lui G. Călinescu (de al cărui stil, în paranteză fie zis, Eugen' Simion e mai apropiat astăzi decît la începuturile lui); cu arta reţinerii esenţialului şi, cînd e cazul, cu umor. Judecăţile de valoare sînt de obicei implicite, ceea ce nu înseamnă că inexistente, dovadă reacţia iritată a unui romancier, deşi studiul în cauză mi se pare pe cît de exact, pe atît de favorabil. Implicite sînt şi caracterizările sau definiţiile, greu de spicuit spre a le cita, ca ilustrare a talentului criticului. Iată una singură (e drept, privitoare la eseistica prozatorului): *„Eseistul (Octavian Paler) pune patimă şi iscusinţă în*

astfel de lecturi subiective, mereu in acel stil războinic (un stil al deciziei şi al ultimatumului'), eliminîndspaţiile de respiraţie calmă, de răsfăţ şi ironie... Radicalismului moral îi corespunde, astfel, un radicalism al stilului de a specula in domeniul ideilor morale ". Există, în această secţiune, şi cîteva portrete, lovinesciene ca afinitate, ca şi scurte biografii, bazate pe scrisori solicitate autorilor. E! arată la Eugen Simion o anumită plăcere de a face proză în marginea prozei (acelaşi e uneori şi sensul rezumatelor de roman). De la autorul ***Timpului trăirii, timpul mărturisirii*** ne puteam aştepta, în definitiv, la această orientare a criticii lui spre proză.

Cu un portret se deschide şi secţiunea ***Critici şi eseişti,*** al lui Alexandru Paleologu, văzut, din punct de vedere vestimentar, ca un personaj proustian *(„stilul acesta supravegheat, distins şi oarecum distant",* a cărui eleganţă sobră ar contrasta cu ţinuta sportivă a intelectualilor din epoca noastră,,, *cindprofesorii vin la Universitate in blugi etc ")* Portretul e frumos, dar, îndrăznesc a afirma, eronat. Cine îl ştie pe autorul ***Bunului simţ ca paradox,*** purtîndu-şi cu nonşalanţă blugii şi sandalele pe piciorul gol chiar şi în ocazii solemne, îşi dă seama ce vreau să spun. Forma lui de epatare e inversă decît aceea a lui Swann sau a lui Marcel însuşi din romanul lui Proust. Despre eseurile lui Al. Paleologu, Eugen Simion scrie admirabil, deşi sînt prea puţine asemănări între critica celor doi. Se vădeşte o dată mai mult că un critic poate avea receptivitate faţă de formule foarte deosebite de a sa. E instructiv să notez şi că, dacă în poezie mi s-au părut vizibile graniţele între care se mişcă sensibilitatea estetică a lui Eugen Simion (sau, în orice caz, între care se simte acasă), în critică mi-ar fi mult mai dificil să le trec pe hartă. Nici cu M. lorgulescu, Livius Ciocârlie sau N. Steinhardt nu-i descopăr lui Eugen Simion cine ştie ce afinităţi şi totuşi studiile despre toţi trei sînt juste şi scrise cu simpatie. Mircea lorgulescu *„e mereu de faţă unde se intîmplă ceva in literatura noastră",* afirmă Eugen Simion într-una din acele formulări ce se ţin minte şi de care, fără a abuza, el uzează uneori. N. Steinhardt e portretizat foarte frumos: *„Pe memorialistul acesta cu faţa uscată de sftnt bizantin şi barba rebelă de rabin din nordul Moldovei îl zăresc uneori pe stradă: singur, adus puţin de spate, mereu zorit, preocupat mereu de ceva ce scapă înţelegerii mele. L-ai crede coborît dintr-o gravură veche, aceea, de exemplu, ce înfăţişează cu exeget de texte sacre, strecurîndu-se pe lingă zidurile cetăţii, într-un ev mediu mistic. Trăieşte în ultimii ani retras într-o mănăstire din norul ţării".* A înţelege nu înseamnă a accepta pe de-a-ntregul. Studiul despre Ov. S. Crohmălniceanu e caracteristic pentru felul în care Eugen Sirrtion

împleteşte acordul cu dezacordul şi în care explică fora să condamne. Nu cred că el ascunde ceva şi din ceea ce gîndeşte despre evoluţia criticii lui Ov. S. Crohmălniceanu: francheţea e desăvîrşită. Nimic nu e însă nedrept ori ofensator în aceste pagini, în care destinul unui critic e legat de destinul unei epoci (şi ce epocă!) din literatura română: *,,Cine vrea să-şi facă o idee despre evoluţia criticii române între 1950-l960 şi despre replierile ei spectaculoase poate urmări, cu încredere, studiile lui Ov. S. Crohmălniceanu, cronicarul literar cel mai important al momentului. El a trecut prin toate evenimentele şi a supravieţuit schimbărilor de direcţie, «clarificărilor», analizelor, criticilor şi autocriticilor ce se ţin lanţ. A fost în repetate rînduri atacat pentru cosmopolitism şi alte «derivaţii» ideologice, a atacat la rindul lui revizionismul in literatura şi critica literară. Spirit angajat, ascuţit, om de gust, a încercat să reprime prin analize caustice poezia proletcultistă şi proza acefală, artificială, din epocă şi a reuşit in unele cazuri. A suportat consecinţele şi a tăcut oarecare vreme, după care a luat-o de la capăt".*

Scriitori români de azi (afiată deocamdată la al treilea volum) va deveni, într-o zi, cea mai importantă sinteză critică a literaturii noastre contemporane. Simplii amatori de literatură ori specialişti o vor scoate din raft ori de cîte ori vor voi să afle o opinie autorizată, competentă profesional şi onestă intelectual.

(România literară, nr. 20, 1984)

„Critica bine temperată"

Două trăsături mi se par definitorii pentru activitatea critică a lui E. Simion.

Aş numi-o pe cea dintîi *lovinescianism.* De numele lui E. Lovinescu, despre care E. Simion leagă, înainte de orice, o carieră întreagă consacrată literaturii contemporane, între 1919 şi 1943, criticul de la „Sburătorul" n-a fost doar susţinătorul cel mai de seamă al noii literaturi române de după Marea Unire, dar, într-un fel, criticul care i s-a devotat în exclusivitate şi care a făcut pînă şi din volumele despre Maiorescu un prilej de a afirma valorile actualităţii ideologice şi culturale. La rîndul lui, E. Simion a fost, cu puţine excepţii, atras de contemporaneitate. Excepţiile sînt studiul lui de debut despre proza eminesciană, urmare a lucrului în echipa lui Perpessicius, şi ***Dimineaţa poeţilor,*** al cărei titlu spune singur că e vorba despre cei dintîi poeţi români. Jurnalele (francez, german) nu intră în categoria criticii. Masivele tomuri intitulate ***Scriitorii români de azi*** reprezintă una din

foarte rarele tentative de a cuprinde într-un tablou poezia, proza şi dramaturgia deceniilor de comunism. Cu unele retipăriri, reluări sau adaosuri, ele acoperă, ca o umbrelă, cam tot ce s.-a scris important şi oferă cea mai obiectivă panoramă a unei epoci literare deloc obişnuite. Pentru cititorii de mîine (şi deja pentru cei de azi), această obiectivitate începe să nu mai fie corect înţeleasă. Lumea a uitat că se putea (totuşi!) scăpa de rigorile cenzurii comuniste şi că destui comentatori ai fenomenului precoce din ***Restriştile*** lui Voronca, ori în simbolismul tardiv al ***Orei fîntînilor*** lui Vinea, a fost o vreme abandonat în favoarea manifestărilor şi practicilor unei arte care credea că schimbă definitiv poezia, tematica şi limbajul ei. O dată experienţa consumată, toţi trei au redevenit ce fuseseră dintotdeauna: Maniu, un chtonic, cu un puternic instinct plastic imaginea dată de el literaturii vremii să nu mai fie acceptabilă pe de-a-ntregul ori să cadă sub contestarea generaţiilor noi. Dar este o imagine memoralmente corectă, ceea ce oferă deja o garanţie enormă de neinfestare ideologică, în condiţiile în care coloana vertebrală a multor confraţi într-ale criticii s-a curbat deseori şi reversibil.

O particularitate a raportului pe care E. Simion l-a întreţinut cu literatura actualităţii vine şi din faptul că el n-a fost, la drept vorbind, un cronicar literar. Desigur, a scris cronică în mod frecvent (scrie şi astăzi în *Literatorul* şi în *Caiete critice),* dar nu cred că punctul forte al activităţii lui critice trebuie căutat în foiletonul săptămînal avînd ca obiect o apariţie editorială recentă. Se remarcă lesne că foiletonistul a .,fugit" deseori în comentarii cu un caracter de generalitate sau a publicat pe spaţiul rubricii fragmente din studii mai ample, destinate de la început unor cărţi de istorie literară. Meritul principal al criticului a fost acela de a încerca să nu prindă cu promptitudine pulsul valorilor ,.la zi", dar să dea, după un oarecare timp, primele sinteze adevărate Lipsit de spontaneitate (şi în gust, şi în elaborare), E. Simion şi-a îndreptat atenţia către comentariul analitic, evitîndu-l pe acela nemijlocit evaluativ. Studiile lui surveneau de obicei cînd exista un anumit consens al oamenilor de meserie în privinţa valorilor cărţilor ori a scriitorilor; şi ele profitau din plin de apele calem pentru a le străbate în toate direcţiile şi pentru a formula cele dintîi observaţii quasi definitive.

Avantajul acestui efect de distanţare a fost că, dintre criticii generaţiei noastre, E. Simion s-a numărat printre cei mai rapid asimilaţi de şcoală. Manualul omologheză nu numai poezia ori proza unei epoci, dar şi critica ei. Tipul de studiu preferat de E. Simion a interesat automat şcoala, săracă, în general, la capitolul literatură

actuală şi mai ales la critică actuală. Profesorii au mai mare nevoie de comentarii, de analize decît de judecăţi de valoare. Circulaţia textelor din ***Scriitorii de azi*** *m* şcoală şi universitate a întrecut-o pe a tuturor celorlalte scrise în epocă. Nu există profesor de limba română din ultimul sfert de veac care să nu le fi citit, utilizat ori predat. Tezele de bacalaureat ori de admitere au abundat în citate ori în preluări nedeclarate din cărţile lui E. Simion. Metaforele lui critice s-au tocit pe băncile şcolii şi universităţii pînă la a deveni clieşee. Cred că E. Simion e la fel de iritat (ca şi mine de ale mele) de soarta unora dintre formulele puse de el în circulaţie, cum ar fi - cea mai tocită din toate! - aceea care face din N. Labiş „buzduganul unei generaţii", după asemănarea cu buzduganul pe care zemeul din basmele noastre populare îl făcea să izbucnească în poarta casei cu mult înainte ca el însuşi să-i treacă pragul, (îmi închipui că E. Simion a avut în subconştient imaginea aplicată de G. Călinescu, în ***Istorie,*** vocii profesorului lorga în drum spre amfiteatru unde-şi ţinea cursul). Această banalizare este inevitabilă şi nimeni nu este cruţat de ea.

A doua trăsătură (la care m-am referit la începutul articolului) a criticii lui E. Simion este natura ei fundamental descriptivă, adică tradiţională, în bună parte, succesul acestei critici în mediile didactice se explică şi prin modul oarecum conservator în care autorul ***Scriitorilor*** *de* ***azi*** şi-a conceput şi practicat meseria. Nu doar că şcoala nu iubeşte noutatea: dar îmi vine greu să-mi imaginez în mîinile unui dascăl altă metodă decît aceea descriptivă tradiţională. Structuralismul, semiotica ori interpretările derivate din naratologia modernă n-au cucerit şcoala, chiar dacă au făcut autoritate în universitate. E. Simion s-a ţinut constant departe de metodele noi. Singura care l-a fascinat la un moment dat (şi care a dat roade vizibile în ***Dimineaţa poeţilor,*** dar nu şi în studiile despre contemporani) a fost tematismul richardian, într-o variantă întrucîtva simplificată, şi, în orice caz, bine temperată, în general însă, E. Simion a descris cu instrumente clasice poezia ori romanul, a rezumat, a povestit şi a schiţat portrete. Stilul criticii lui a rămas, în aceste condiţii, perfect inteligibil. Accesibilitatea n-a fost chiar marea iubire a criticilor, mai ales din anii '70, cînd structuralismul şi naratologia le oferiseră deja un jargon îndeajuns de sofisticat. Trebuie spus că E. Simion a refuzat cu hotărîre acest jargon, preferîndu-i vechiul impresionism lovinescian, abia împrospătat sub raport tehnic. Cu vremea, s-a accentuat latura subiectivă, confesivă a criticii lui (şi Lovinescu a cunoscut o evoluţie asemănătoare), în avantajul unei expresivităţi mai „personale", mai suple şi mai simpatice. Dar tehnicismul nu i-a intrat niciodată în graţii criticului,

nici schemele, „desenele", ori tabelele la modă printre studenţii profesorului.

Aş dori să spun, în încheierea acestor sumare consideraţii, cîteva cuvinte despre felul cum citesc eu însumi critica lui E. Simion. E vorba de o apreciere de lectură (şi de relectură), în care gustul joacă rolul principal. Am lăsat la urmă aceste observaţii, fiindcă am vrut să fiu sigur că ele vor fi interpretate cum se cuvine, aşadar, după ce am înfăţişat cu o anume ştiinţifică răceală (atîta cîtă ne permite critica) trăsăturile operei lui E. Simion şi i-am sugerat locul ocupat în critica postbelică.

îl găsesc pe autorul ***Scriitorilor de azi*** prea rigid pentru gustul meu şi cu o viziune mai degrabă conservatoare asupra literaturii. Nu i-a plăcut niciodată să rişte. Judecăţile lui (în general, acceptabile) au venit după ce lucrurile s-au aşezat şi nu mai există primejdia unei compromiteri (prin exces de laudă ori de negare). Deşi a stat peste trei decenii în foişorul cu priveală (cum era numit acum două sute de ani miradorul) al criticii, e greu de spus că a descoperit ori că a lansat un scriitor. Nu e singura menire a criticii aceasta, recunosc, şi nici măcar nu sînt convins că e.cea mai de seamă, dar pare oarecum, curios să izbuteşti performanţa, cînd eşti.cronicar, de a scrie totdeauna al doilea despre autori. Sub acest raport, E. Simion e un fel de Raymonth Poulidor (ciclistul francez al anilor '60) al criticii noastre de după război. Lipsa aceasta relativă de curaj se observă şi în tratarea să-i zicem nediferenţiată a scriitorilor. Dincolo de M. Preda şi alţi unul sau doi senatori de drept ai istoriei contemporane a literaturii, toţi ceilalţi scrikori sosesc, în reprezentarea lui E. Simion, în pluton compact (în virtutea inerţiei, recurg tot la o metaforă din ciclism). Aceasta se explică prin faptul că E. Simion n-are suficientă vigoare nici în entuziasm, nici în dispreţ. Polemica a practicat-o rarissim şi nerelevant. Aşa cum n-a propus un autor, nici n-a demolat pe vreunul. Cronicile lui conţin judecăţi cuminţi. Aerul lor e călduţ. Te poţi aştepta din partea lui mai curînd la o banalitate decît la ceva şocant. Lipsa preferinţelor e vădită: criticul scrie la fel despre oricine. E un avantaj aici: egalitatea de umoare. Dar şi un dezavantaj: slabul accent emoţional. Un critic care nu-şi dă niciodată în petec, probabil din cauza unui *seif control* perfect, e tot aşa de puţin simpatic ca o femeie splendidă, dar frigidă.

Bănuiesc critica lui E. Simion de o carenţă esenţială: inautenticitatea. Criticul ***Scriitoruld e azi*** e acelaşi cu toţi şi egal cu sine însuşi. Dar n-are (sau n-o comunică) decît o minimă bucurie a lecturii. E sastisit de cărţi ca Don Juan de femei, fiindcă a descoperit relativ

cronici[1]) impri mi gener al lucruri i de eruc căci ra formul spre impre > în adr explici ! „Ai *fiecare* j *încred* | *el, 'in t faci ac*| *sa nu tragic- ei, în* j *antich* j *pereni şi a ei* ' C'c« doua ' Ca şi | fin de' sau >' coinc cosmi *artist* sister capitt recen fabul | supei IV *contt*' deosi (penti' „isto I. M

repede că toate cărţile sînt la fel. Temperatura frazei lui critice nu creşte şi nu scade niciodată dincolo de o anumită limită. Pare ,şi puţintel ţeapănă, din pricina ştraifului şi a unei atitudini *hautaine,* cum zic francezii, a autorului. Scriind despre toată lumea (ceea ce este un merit), nu poţi să ştii ce înclinaţii are (ceea ce este un defect). Şi nefiind constrins de nici un imbold lăuntric, e supus modei. C. Noica i-a displăcut teribil de la început, în aşa fel încît a recenzat nefavorabil ***Jurnalul de la Păltiniş,*** nesesizînd parcă faptul că el aparţine lui G. Liiceanu şi că Noica nu e decît un personaj în acest jurnal. După revoluţie, a devenit însă recenzentul oficial al autorilor în generaţia lui Noica interzişi sau ucişi de comunism. Dar nu văd nici cea mai vagă afinitate între el şi EHade ori Vulcănescu. Articolele despre aceştia sînt inodore şi incolore. Le scrie şi le rescrie totuşi, ca şi cum ar asculta melodia unei arii a timpului.

Cea mai atrăgătoare (şi stilistic) parte a operei Iui E. Simion rămîne, la relectură, acea memorialistică din ***Timpul trăirii, timpul mărturisirii,*** unde morga obişnuită a fost înlocuită de o anumită căldură a confesiunii. Şi dacă în critica propriu-zisă se observă mai lesne efortul, deseori laborios, decît talentul spontan, în jurnalul amintit ies la iveală nebănuite daruri de portretist şi de evocator.

(România literară, nr.20, 1993)